

РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

TERMS OF PROVISION OF ECONOMIC SECURITY OF REGIONS OF UKRAINE

У статті розглянуто основні чинники, які впливають на економічну безпеку регіону. Економічна безпека регіону розглядається як багатокомпонентне поняття, у складі якого можна виділити інституційну, ресурсну, фінансову, енергетичну, інституційну, інноваційну, соціальну, екологічну, продовольчу складові. Запропоновано систему індикаторів, поєднання яких дасть змогу визначити стан і динаміку економічної безпеки в регіоні. Здійснено оцінювання економічної безпеки регіону за ознаками. Визначено складові та основні чинники (загрози) економічної безпеки регіону. Визначено основні завдання та концепція економічної безпеки регіону. Система економічної безпеки регіону органічно входить в систему державної безпеки. Концептуально економічна безпека регіону формується з урахуванням усього різноманіття чинників та є сукупністю внутрішніх і зовнішніх умов, які сприяють ефективному динамічному зростанню економіки, її здатності задовольняти потреби окремої території та держави загалом, забезпечувати конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, що гарантовано захистить від загроз та втрат.

Ключові слова: економічна безпека, регіон, система індикаторів, оцінка економічної безпеки регіону, концепція економічної безпеки регіону.

В статье рассмотрены основные факторы, влияющие на экономическую безопасность региона. Экономическая безопасность реги-

она рассматривается как многокомпонентное понятие, в составе которого можно выделить институциональную, ресурсную, финансовую, энергетическую, институциональную, инновационную, социальную, экологическую, продовольственную составляющие. Предложена система индикаторов, сочетание которых позволит определить состояние и динамику экономической безопасности в регионе. Осуществлено оценивание экономической безопасности региона по определенным признакам. Определены составляющие и основные факторы (угрозы) экономической безопасности региона. Определены основные задания и концепция экономической безопасности региона. Система экономической безопасности региона органично входит в систему государственной безопасности. Концептуально экономическая безопасность региона формируется с учетом всего многообразия факторов и является совокупностью внутренних и внешних условий, способствующих эффективному динамичному росту экономики, ее способности удовлетворять потребности отдельной территории и государства в целом, обеспечивать конкурентоспособность на внешних рынках, что гарантированно защитит от угроз и потерь.

Ключевые слова: экономическая безопасность, регион, система индикаторов, оценка экономической безопасности региона, концепция экономической безопасности региона.

УДК 332.021.143

Гарькава В.Ф.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів та кредиту
Міжнародний класичний університет
імені Пилипа Орлика

Harkava Viktoriia

Pylyp Orlyk International Classical
University

The article considers the main factors influencing the economic security of the region. Economic security of the region is considered as a multicomponent concept, which can include institutional, resource, financial, energy, institutional, innovative, social, ecological, food components. A system of indicators is suggested, the combination of which will enable to determine the state and dynamics of economic security in the region. An assessment of the economic security of the region is based on indicators. The components and main factors (threats) of economic security of the region are determined. The basic tasks and concept of economic security of the region are determined. The system of economic security of the region is organically included in the system of state security. Conceptually, the economic security of the region is formed taking into account the diversity of factors and represents a combination of internal and external conditions that contribute to the effective dynamic growth of the economy, its ability to meet the needs of a separate territory and the state as a whole, to ensure competitiveness in foreign markets, which is guaranteed to protect against threats and losses. According to data and other components it is expedient to form a system of indicators, the combination of which will enable to determine the state and dynamics of economic security in the region. There is no single scientifically substantiated system of indicators of economic security. Indicators that characterize the state of economic security can be: macroeconomic, productive and social. In a separate region, economic security should be considered taking into account all spheres of the region's life, including the development of industry, agro-industrial complex, availability of energy, raw materials and scientific and technical potential, provision of labor resources, etc. Economic security of the region provides such a state of the economic system of the territory, which allows it to develop steadily and simultaneously effectively integrate into the system of national and international economic relations.

Key words: economic security, region, indicator system, assessment of economic security of the region, concept of economic security of the region.

Постановка проблеми. Складність такого процесу управління, як забезпечення економічної безпеки регіону, потребує додаткової уваги з боку держави. В умовах ринкової економіки та формування по-справжньому економічно й політично незалежної держави Україні необхідно розвивати сучасну регіональну політику на принципах місцевого самоврядування за верховенством загаль-

нодержавного законодавства, що забезпечує органічне поєднання державних, регіональних та місцевих інтересів, сприяє максимально повному використанню внутрішніх потенціалів кожного регіону й кожної місцевості. Чим краще діє система управління та господарювання в кожному регіоні, тим повніше використовується його потенціал і природно-кліматичні умови для високоефектив-

ного розвитку властивих йому товаровиробництв і ринків; чим повнішими та щільнішими стають міжрегіональні ринкові зв'язки в процесах поглиблення спеціалізації та розвитку інтеграції, тим економічно й соціально міцнішою стає держава.

Економічна безпека на рівні регіону є багатокомпонентним поняттям, у складі якого також можна виділити інституційну, ресурсну, фінансову, енергетичну, інвестиційну, інноваційну, соціальну, екологічну, продовольчу та інші складові. За цими та іншими компонентами доцільно сформувати систему індикаторів, поєднання яких дасть змогу визначити стан і динаміку економічної безпеки в регіоні. Єдиної науково обґрунтованої системи індикаторів економічної безпеки не існує.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням умов забезпечення економічної безпеки регіонів присвячені праці В. Тамбовцева, В. Сенчагова, В. Ткаченка, Т. Іванюти, В. Похилюка, В. Третяк, А. Татаркіна.

Постановка завдання. Метою статті є виділення основних чинників, які впливають на економічну безпеку регіону; оцінювання економічної безпеки регіону; визначення складових та основних чинників (загроз) економічної безпеки регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На наш погляд, до основних чинників, які впливають на економічну безпеку, слід віднести політичні, ресурсно-сировинні, макроекономічні, інформаційного забезпечення, соціальні та фактори інформаційного забезпечення (рис. 1).

Рис. 1. Чинники, які впливають на рівень економічної безпеки регіону

Забезпечення економічної безпеки в Україні істотно визначається процесами політичної та соціально-економічної трансформації, що відбуваються в нашій країні. Для формування соціально орієнтованої економіки необхідно об'єднати нормотворчу діяльність на державному рівні та ініціативні дії органів міської влади й органів міського самоврядування. Треба відзначити, що сьогодні розмір вкладу регіону в загальнодержавні показники не гарантує відповідного рівня соціального положення його населення.

Показниками, які характеризують стан економічної безпеки, можуть бути макроекономічні, виробничі та соціальні.

Економічну безпеку регіону також можна оцінити за такими ознаками:

1) реалізація намічених цілей економічної політики; одним з основних суб'єктів забезпечення економічної безпеки є держава;

2) економічна гарантія зовнішньоекономічної безпеки;

3) зменшення частки «тіньової» економічної діяльності, в результаті чого досягається захищеність усіх сфер життєдіяльності суспільства;

4) конкурентоспроможність регіону;

5) стійкість регіональної економічної системи, яка характеризується міцністю та надійністю його елементів, зв'язків всередині системи, здатністю витримувати внутрішні та зовнішні чинники, які перешкоджають економічній безпеці.

У дослідженні [13, с. 9] наводяться такі елементи економічної безпеки, як ресурсно-сировинний, енергетичний, фінансовий, військово-економічний, інформаційний, продовольчий, соціальний, демографічний, екологічний, а також «тіньова» економіка. Регіону не стосується тільки військово-економічний елемент. Згідно з дослідженням [10, с. 51–57] до таких елементів потрібно відносити демографічну, екологічну, харчову, ресурсну, прісноводну, енергетичну, цінову, фінансово-грошову, політичну, соціальну, кримінальну та медичну складові. У дослідженні [12, с. 4–12] елементами економічної безпеки є фінансовий, внутрішньоекономічний та зовнішньоекономічний. Значимість фінансової політики досить глибоко проаналізовано в роботі І. Вахович, де встановлено, що, з одного боку, нераціональна фінансова політика може спричинити розбалансування регіональної системи за сферами сталого розвитку, а з іншого боку, фінанси є тим інструментом регіонального менеджменту, що дає змогу збалансувати розвиток кожної сфери на основі перерозподілу валового внутрішнього продукту між окремими регіонами та всередині регіонів, тобто між їх сферами.

Виділяють також чотири основних елементи, що визначають поняття «економічна безпека», такі як макроекономічні показники, що відповідають середнім параметрам економічного розвитку; захищеність реального виробництва та внутрішнього ринку від зовнішньої фінансової та економічної залежності; частка «тіньової», перш за все кримінальної, економіки, як наслідок, частина неподаткованих доходів підприємців; диференціація доходів, що відповідає розвиненим країнам і рівню добробуту населення, що робить неможливим виникнення значущих соціальних конфліктів. Для регіональної економічної системи макроекономічні показники характеризують зовнішні загрози, а незалежність є відносною в рамках унітарного державного устрою.

Основними складовими економічної безпеки регіону є відносна та раціональна економічна

самостійність у здійсненні контролю за ресурсами регіону; стабільність регіональної економіки, що передбачає надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, здатність до розвитку та прогресу, тобто здатність самостійно реалізовувати та захищати регіональні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну й інноваційну політику, розвивати інтелектуальний та трудовий потенціал регіону [1, с. 10].

В умовах окремого регіону економічну безпеку необхідно розглядати з урахуванням усіх сфер життєдіяльності регіону, зокрема розвитку промисловості, агропромислового комплексу, наявності енергетичного, сировинного та науково-технічного потенціалу, забезпечення трудовими ресурсами. Економічна безпека регіону забезпечує такий стан економічної системи території, який дає йому змогу стабільно розвиватися та одночасно ефективно інтегруватися в систему національних та міжнародних економічних відносин.

Забезпечення й реалізація можливостей щодо досягнення рівня економічної безпеки регіону перебуває під впливом множини чинників (загроз), а саме економічних, політичних, психологічних, науково-технічних, соціальних і багатьох інших, під якими розуміють причинно-наслідкові зв'язки, що існують у системі забезпечення безпеки й виступають рушійними силами, спонукальними мотивами перетворення можливості в дійсність та максимізації зусиль у використанні внутрішніх резервів. Досягненню економічної безпеки на регіональному рівні перешкоджає низка невіршених проблем. Так, економічній безпеці регіонів загрожують не тільки правова нерозв'язаність багатьох питань, неврегульованість взаємин регіонів із центральними органами влади, руйнування науково-технічного потенціалу, відсутність системи охорони довкілля, «тінізація» економіки, зростання економічної злочинності, низька професійна компетенція управлінських кадрів регіональних органів управління, але й відсутність пріоритетів у їхньому соціально-економічному розвитку. Основним пріоритетом у цьому разі має бути фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Основним суб'єктом регіональної економічної безпеки визначається регіональне управління економікою, результатом функціонування якого є створення ефективних програм соціально-економічного розвитку території задля забезпечення максимально високого рівня якості життя населення. Економічна безпека регіону є однією з важливіших складових елементів національної безпеки, відображаючи причинно-наслідковий зв'язок між економічною міцністю країни, її ресурсним потенціалом та якістю життя населення. Економічна безпека регіону є засобом захисту

національних інтересів держави та забезпечення загальнодержавного економічного й соціального розвитку, однією з головних завдань регіонального управління. Також забезпечення економічної безпеки регіонів є найважливішою функцією держави в рамках регіональної політики з урахуванням можливості здійснення протидії окремим її загрозам на місцевому рівні.

Забезпечення економічної безпеки пов'язане зі взаємодією державного регулювання й ринкової саморегуляції, загальних та власних інтересів. Найбільш сильною формою організації, покликаною забезпечити національну, зокрема економічну, безпеку, яка поширює свій вплив на всі рівні господарської діяльності, є держава, за якою йдуть регіональні власті та керівництво підприємств, які також відіграють значну роль у формуванні економічної безпеки держави.

Загалом ефективність функціонування системи економічної безпеки регіону оцінюється темпами розвитку та можливістю забезпечити самодостатність території. Розвиток економіки регіону є однією з головних умов економічної безпеки.

В умовах ринкових перетворень та відсутності жорсткої централізації економіки регіони мають більше організаційних можливостей для свого розвитку як за рахунок вітчизняних, так і за рахунок міжнародних зв'язків. Водночас для досягнення більш вигідної ринкової позиції регіон повинен бути конкурентоспроможним, що надає загальним цілям з формування економічної безпеки певної специфіки. Необхідно сильно підвищити ефективність використання державних коштів та регуляторної політики, забезпечити дієвий державний контроль за діяльністю органів місцевої влади, прозорість використання ними фінансових ресурсів, а також на рівні регіонального управління вдосконалювати господарську діяльність за рахунок, зокрема, міжнародних зв'язків; збалансованості відкритості економіки та заходів із забезпечення захисту вітчизняного виробника; оптимального рівня економічної та організаційної самостійності території; ефективного стану її ресурсного, технологічного, промислового та інших потенціалів.

Висновки з проведеного дослідження. Україна переживає період недостатньої кількості ефективних економічних взаємозв'язків, й зараз в регіональній політиці особливо потрібна принципово нова регіональна стратегія й тактика. Модель регіональної економіки сучасного та майбутнього розвитку повинна визначити нові ефективні структури й регулюючі механізми як в межах кожного економічного району, так і між ними, формуючи єдиний, активно функціонуючий організм. Разом із реалізацією політики стимулювання високотехнологічного експорту необхідно забезпечити випереджувальне розширення внутрішнього ринку,

уникнення критичної залежності національної економіки від кон'юнктури світових ринків. Ефективна земельна реформа забезпечить на практиці пріоритетний розвиток агропромислового комплексу як основи продовольчої безпеки держави.

Аналіз сутності економічної безпеки регіону задає певні початкові орієнтири для розроблення конкретних підходів до забезпечення регіональної економічної безпеки, які взаємообумовлені не лише загальною економічною ситуацією в країні, але й рівнем ефективності економічної діяльності на певній території.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ткач В. Економічна безпека регіону як складова економічної безпеки держави. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2015. Вип. 4 (1). С. 113–120.
2. Варналій З. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України URL: <http://www.rnbo.gov.ua/news/25.html> (дата звернення: 20.06.2019).
3. Музиченко А., Малюга Л. Організаційно-економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності в АПК. *Економіка АПК*. 2017. № 11. С. 38–43.
4. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення: 19.06.2019).
5. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты / пер. с фр. Москва : КАНОН-пресс, 1998. 416 с.
6. Корнійчук Л., Татанерко Н. Історія економічних учень. URL: <http://library.if.ua/book/87/6134.html> (дата звернення: 01.07.2019).
7. Власюк О. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Київ : Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2016. 48 с.
8. Рузвельт Ф.Д. Беседы у камина. Москва : ИТРК, 2017. 408 с.
9. Ермошенко Н. Определение угрозы национальным интересам в финансово-кредитной сфере. *Экономика Украины*. 1999. № 1. С. 4–12.
10. Афонцев С. Национальная экономическая безопасность: на пути к теоретическому консенсусу *Мировая экономика и международные отношения*. 2016. № 10. С. 30–39.
11. Татаркин А., Романова О., Куклин А., Яковлев В. Экономическая безопасность как объект регионального исследования. *Вопросы экономики*. 1996. № 5. С. 78–89.
12. Павловський М. Засади національної безпеки Україні на перехідному етапі. *Голос України*. 1997. 3 квітня.

13. Система економічної безпеки держави : монографія / за ред. А. Сухорукова. Київ : Стило, 2017. 685 с.

REFERENCES:

1. Tkach V. (2015) Ekonomichna bezpeka rehionu yak skladova ekonomichnoyi bezpeky derzhavy [Economic security of the region as a component of economic security of the state]. Dnipropetrovsk, pp. 113–120 (in Ukrainian).
2. Varnaliy Z. (2016) Problemy ta shlyakhy zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny [Problems and ways of economic security of Ukraine]: <http://www.rnbo.gov.ua/news/25.html> (accessed: 20 June 2019).
3. Muzychenko A. (2017) Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm stymulyuvannya innovatsiynoyi diyalnosti v APK [Organizational and economic mechanism of stimulation of innovation activity in agroindustrial complex]. Kyiv, pp. 38–43 (in Ukrainian).
4. Pro osnovy natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny (2003) [On the Fundamentals of National Security of Ukraine]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (accessed: 19 June 2019).
5. Russo Zh.-Zh. (1998) Ob obshchestvennom dohovore [About a public contract.]. Moskov : KANON-press (in Russian).
6. Korniyuchuk L. (2014) Istoriya ekonomichnykh uchen [History of Economic Studies]: <http://library.if.ua/book/87/6134.html> (accessed: 1 July 2019).
7. Vlasyuk O. (2016) Teoriya i praktyka ekonomichnoyi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku [The theory and practice of economic security in the system of science of economics] Kyiv (in Ukrainian).
8. Ruzvelt F.D. (2017) Besedy u kamyna [Conversations at the fireplace] Moskov : YTRK (in Russian).
9. Ermoshenko N. (1999) Opredelenye uhrozy natsionalnym ynteresam v fynansovo-kretytnoy sfere [Definition of a threat to national interests in the financial and credit sphere] Kyiv : Ekonomyka Ukrayny, pp. 4–12 (in Ukrainian).
10. Afontsev S. (2016) Natsyonalnaya ekonomycheskaya bezopasnost: na puty k teoretycheskomu konsensusu [National Economic Security: Towards a Theoretical Consensus]. Kyiv, pp. 30–39 (in Ukrainian).
11. Tatarkyn A. (1996) Ekonomycheskaya bezopasnost kak obekt rehionalnoho yssledovanyya [Economic security as the object of regional research]. Kyiv, pp. 78–89 (in Ukrainian).
12. Pavlovskyy M. (1997) Zasady natsionalnoyi bezpeky Ukrayini na perekhidnomu etapi [Principles of National Security of Ukraine at the Transitional Stage] Kyiv : Holos Ukrayiny (in Ukrainian).
13. Sukhorukova A. (2017) Sistema ekonomichnoyi bezpeky derzhavy [System of economic security of the state]. Kyiv : Stylos (in Ukrainian).